

Єва Неліпа,
бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
y.nelipa@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,
наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Становлення партійної системи в Україні нерозривно пов'язане із відновленням незалежності та розвитком суверенної держави, а її розвиненість однією з характерних рис сучасної демократії. Актуалізація дослідження еволюції політичних партій України зокрема обумовлюється необхідністю відповідних ресурсів для прогнозування подальшого розвитку системи.

На даний момент українські дослідники налічують та характеризують шість етапів формування партійної системи України — зазвичай від відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. по сьогоднішній день.

Перший етап — атомізована багатопартійність (середина 80-х років — 1995 р.). Початок становлення багатопартійності в Україні було покладено не тільки Актом проголошення незалежності, а й насамперед підписанням СРСР у 1975 р. Заключного Акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі, наслідком чого стала реалізація Української Гельсінської групи. Це зумовило більшу вільність проявів загальнолюдських цінностей та демократичних прагнень. Загалом перший етап можна характеризувати як атомізований, адже вже формувалася багатопартійність, але невизначеність

подальшого курсу сприяла нестабільності створюваних партій. Вже на цьому етапі було присутнє розмежування на ідеологічній основі, властиве середовищам на стадії політичного транзиту. Поділ у координатах відбувався на комуністичні/демократичні сили, а відповідно на лівий, правий або центристський напрямки. Невдовзі від цього прояв також зробила сфера підприємницької діяльності, що активізувалася шляхом створення перших бізнес-партій, що набули системного значення після виборів 1994 р. Загалом цей етап можна зазначити як початковий етап формування багатопартійності.

Другий етап — поляризований плюралізм (1996–1999 рр.). Цей етап відмітився значною активізацією створення партій та включення у політичний вплив влади, що відповідно призвело до утворення партій влади — номенклатурних партій. Через відсутність сталості першого етапу більшість новоутворених партій пережила розколи та зміну керівництва. Протягом цього періоду значно втратили вагомість ідеологічні засади, і фокус змістився на політичне культивування партій. Цей етап також характеризується контроверсійними відносинами тодішнього президента Л. Кучми з парламентом, що сприяло розмежуванню зокрема на провладні та опозиційні сили. Набув популярності поділ населення на «нижчий клас» (більшість країни за загальними характеристиками) та «вищий клас» (безпосередньо, самі підприємці). Наголошення на такому поділі підтримали ліві (опозиційні) сили. Становлення системи трьох полюсів (ліві — праві — центр), а також структурування за ознаками схильності або опору до влади дає підстави характеризувати цей етап як етап поляризованого плюралізму.

Третій етап — поміркований плюралізм (2000–2004 рр.). Протягом цього періоду активність створення партій посулася, а сам етап характеризувався значними конфліктами та гострою боротьбою за владу між президентом та опозиційними парламентськими структурами. Особливо увагою

наділяли політичні контрверсії, такі як «касетний скандал» та «справа Гонгадзе». Це призвело до відсторонення лівих сил від керівництва парламентом. 2001 року був ухвалений Закон України «Про політичні партії», що знов сприяв поновленій активізації їх розвитку та надав політичній системі визначеного характеру. Значущим також продовжував бути соціально-економічний поділ на «бідних / багатих», в той час як ідеологічні засади втрачали свою актуальність. Період зокрема означає розгортання авторитарних тенденцій у владі шляхом впливу на опозиційні процеси правоохоронними органами. Беручи в увагу конфліктне становище внутрішньополітичних процесів та зважених репресій лівих сил владою цей етап можна характеризувати етапом обмеженого плюралізму.

Четвертий етап — турбулентність партійної системи (2004–2010 рр.). Під час цього періоду знов відновилося створення партій. Пік активності відбувся в 2005 р., зумовлений впливом Помаранчевої революції 2004 р. та перспективою виборів 2006 р., а також внесенням у 2004 р. змін до Конституції України у формі впровадження пропорційної системи виборів до Верховної Ради. Ідеологічний напрям на цьому моменті виступав тільки у ролі ідентифікації таборів на «помаранчевий», «біло-синій», або з тягою до функціонування у ролі третьої сили. Етап характеризується періодичними кризами в політиці, що спричинені нестабільною системою та гострою внутрішньою боротьбою за владу. В цілому цей етап продовжує плин поміркованого плюралізму.

П'ятий етап — авторитарний устрій партій (2010–2013 рр.). Перемога В. Януковича у другому турі виборів Президента України спричинила значні зміни в системі політичних партій. Найбільшого значення для їх стану на цьому етапі набуло відновлення Конституції України в редакції 1996 р., що суттєво знизило рівень впливу партій у державотворчих процесах. В той же час парламентська опозиція була позбавлена своїх повноважень у Верховній Раді. У грудні 2011 р. відбулося по-

вернення до змішаної виборчої системи, що спричинило значне зниження можливостей опозиційних сил та рівної політичної конкуренції. Натомість, впровадження провладних політичних сил продовжило насадження авторитарних вад. Іншою системною маніпуляцією виступив Закон України про надання російській мові статусу регіональної, що повинно було відволікти населення від нагальних проблем, а отже мінімізувати політичну опозицію. Загалом цей етап можна характеризувати як реалізацію перетворення характеру партій на авторитарний.

Шостий етап — устаткування партійної системи (2014 р. — зараз). Мирний Майдан, Революція Гідності, відмова В. Януковича та його уряду продовжувати процес європейської інтеграції — все це спричинило суттєві зміни у курсі політичного розвитку держави. У 2014 році було прийнято Закон України «Про очищення влади», який передбачав проведення люстраційних заходів з метою недопущення до державної служби осіб, причетних до узурпації влади та порушення принципів демократичного врядування в період правління В. Януковича. Важливою ознакою цього періоду є те, що більшої значимості у структурі партій набула громадськість. Розкололася та була «заморожена» найсуттєвіша партійна структура тих часів — Партія регіонів, а слідом за нею її сателіт — КПУ. На дострокових виборах народних депутатів України у 2014 р. прохідний бар'єр подолали партії «Народний фронт», «Опозиційний блок», Радикальна партія Олега Ляшка та зокрема «Блок Петра Порошенка», який потім разом з іншими партіями об'єднався в коаліцію. Відновлення дії окремих положень Конституції України знов посилило рівень впливу політичних партій. Упродовж 2014–2015 рр. партійна система залишалася двополюсною. Перший напрям займали партії парламентської коаліції (БПП, ВО «Батьківщина»), другий напрям опанував Опозиційний блок. Залучення до процесів Верховної Ради правих партій майже не відбувалось, а традиційні та крайні ліві політичні сили не були репрезен-

товані взагалі. Провладно-опозиційний поділ ґрунтувався зокрема на ставленні до конфлікту на Донбасі та до політики влади. Однак, починаючи з 2016 р., ситуація набула іншого характеру: у партійній системі знов активізувалося суспільне соціально-економічне розмежування. Через економічні кризи рівень життя людей знизився, відповідно погіршилося і ставлення населення до влади. Втратили провідне місце в політичному правлінні такі партії, як БПП та зокрема «Народний фронт». Попри успішність опозиційного виступу Майдану, олігархічну характеристику партійної системи України повністю змінити не вдалося. Період після Революції також визначається неналежними рішеннями влади у проведенні державних реформ та неефективністю боротьби політиків з корупцією. Всі ці фактори спричинили готовність жителів України довіритися маловідомому на той час політику В. Зеленському та його новій партії «Слуга народу». Перемога В. Зеленського та ПП «Слуга народу» також значною мірою була зумовлена втратою суспільної довіри до традиційних політичних еліт та запитом громадян на оновлення політичного керівництва. Таким чином, завершальний етап розвитку партійної системи України характеризується її інституційним усталенням і переорієнтацією загального політичного курсу на більш глобальний та відкритий характер.

Отже, процес політичного становлення України характеризувався поступовим переходом від хаотичної, атомізованої багатопартійності початку 1990-х років до більш структурованої та сталої партійної системи, здатної забезпечувати ефективне представництво суспільних інтересів у політичному просторі.

Список використаних джерел

Бабка, В. (2015). Україна: партійна система. Велика українська енциклопедія. https://vue.gov.ua/Україна:_партійна_система.

- Гончаренко, Н. І. (2020). Парти́йна система України: етапи становлення, перспективи розвитку. У Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку: збірник наукових статей учасників другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Ред. С. В. Степаненко та ін., с.159–165). ПНПУ імені В. Г. Короленка. <https://repository.pdpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8cdd6ce6-8138-4d29-9b69-c864486c2265/content>.
- Шестак, Н. (2014). Еволюція партійної системи України (1991–2012): характеристика етапів та перспективи. Вісник Львівського університету. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/4_2016/14.pdf.
- Якименко, Ю. (2015). Парти́йна система України: динаміка і чинники змін. Центр Разумкова. https://razumkov.org.ua/upload/1435764692_file.pdf.